

Araş. Gör. İrem Atasoy
İstanbul Üniversitesi (Istanbul, Turkey)
Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
E-Mail: irem.atasoy@istanbul.edu.tr

(Başlık Türkçe) Edebiyat ve Film. Edebiyat Bilimi Yaklaşımıyla Film Çözümlemesine Giriş
(Title English) Literature and Film. Introduction to Literary Film Analysis
(Titel Deutsch) Literatur und Film. Einführung in die literaturwissenschaftliche Filmanalyse

Ersel Kayaoğlu'nun Hiperlink Yayınevi'nden çıkan *Edebiyat ve Film Edebiyat Bilimi Yaklaşımıyla Film Çözümlemesine Giriş* adlı kitabı, edebiyat yapıtları ve filmlerin benzer anlatım araçları kullanıyor olmalarından yola çıkarak, edebiyat metinlerinin çözümlemesinde kullanılan yöntemlerin ve ölçütlerin film çözümlemesinde nasıl kullanılabileceğini edebiyat ve film ilişkisi ekseninde ele alıyor.

Çalışmanın başında filmlerin de tıpkı romanlar gibi sadece öyküler anlatmakla veya izleyicide çeşitli duygular uyandırmakla ve onları eğlendirmekle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda estetik bir yapıt olarak da değerlendirilebileceği vurgulanıyor. Kitabının çıkış noktasını İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yaklaşık on beş yıldır vermekte olduğu "Medya Semineri" derslerine dayandıran yazar, bu kitabın amacının edebiyat bilimcilere, edebiyat bilimi öğrenimi görenlere ve edebiyat ile film arasındaki ilişkilerden yola çıkarak film çözümlemesi yapmak isteyenlere yönelik olduğunu belirtiyor (Kayaoğlu 2016: 6). Yazar, bu amaçla yola çıktığı çalışmasında filmin anlatsal araçlarının ve estetiğinin nasıl ele alınabileceğini, filmdeki anlatımın alt katmanlarını, örtük anlamları da görünür kılabilen derinleştirilmiş bir anlamaya nasıl ulaşılabileceğini, sinematografik yöntemlerden, terimlerden ve sistematik inceleme yaklaşımlarından yararlanılarak gösteriyor.

Çalışmasının ilk bölümünde edebiyat biliminin niçin film çözümlemesiyle ilgilendiğini sorgulayan Kayaoğlu, bu bağlamda öncelikle disiplinlerarasılığa

Tanıtmanın geldiği tarih: 01.06.2017
Tanıtmanın kabul edildiği tarih: 06.06.2017

değiniyor. Yazar, disiplinlerarasılık çerçevesinde, edebiyat biliminin her metni inceleme konusu yapabildiğine ve bu sayede edebiyat dışı alanlarla da ilişkiler kurulduğuna dikkat çekerek, edebiyat biliminin “disiplinlerarasılık olgusunun en yoğun ve en açık biçimde tartışıldığı ve uygulanmaya çalışıldığı alanlardan” biri olduğunu belirtiyor (Kayaoğlu 2016: 12). Kayaoğlu bu bölümün devamında disiplinlerarasılığın edebiyat biliminin “içkin bir boyutu” olduğu savını kanıtlamak için bu bilim dalının sosyal bilimlerle, tin bilimleriyle, fen bilimleriyle ve diğer sanatlarla kurduğu ilişkileri çeşitli örneklerle açıklıyor.

Kitabın “Edebiyat ile film arasındaki sembiyotik ilişki” başlığını taşıyan ikinci bölümünde edebiyat medyası ile film medyası arasındaki benzerlikler, ilişkiler ve etkileşimlere yer veriliyor. Yazar, bu bölümde öncelikle film medyasının ilk ortaya çıktığı yıllardan itibaren edebiyat yapıtlarından hem konu kaynağı olarak yararlandığını, hem de edebiyatın anlatım biçimlerinin sinemada kullanıldığını örneklerle ortaya koyuyor. Bölümün devamında ise, sinemanın 20. yüzyılın ortalarından itibaren kendi (görsel ve işitsel) anlatım araçlarını geliştirmiş bir sanat olarak kabul edilmesiyle birlikte giderek artan bir biçimde gündelik yaşam ve kültür üzerinde belirleyici bir konuma ulaştığını, bundan dolayı da sinemanın konularının ve anlatım biçimlerinin artık edebiyata etki etmeye başladığını üzerinde duruluyor. Kayaoğlu, 20. yüzyılın başından itibaren film ve edebiyat arasında gittikçe gelişen bu karşılıklı ilişkiyi şöyle vurguluyor:

“20. yüzyılın başından itibaren giderek artan biçimde gündelik yaşam ve kültür üzerinde belirleyici etkisi bulunan görsel-işitsel medyaların, özellikle de filmin içeriklerinin ve anlatım biçimlerinin edebiyata da yansımaması düşünülemezdi. 1920’lerde film Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da artık en yaygın kitle iletişim araçlarından biriydi. Özellikle de büyük şehir yaşantısına ilişkin algı üzerinde filmin belirleyici etkisi büyüktü. Bunun bir sonucu olarak yazarlar da filmin başlangıçta edebiyattan esinlenerek uyarladığı ve geliştirdiği anlatım yöntemlerinden etkilendiler. Filmin 20. yüzyılın ilk yarısında edebiyatçılar üzerinde bıraktığı bu etkiye ilk ve en tanınmış örnekler James Joyce’un 1922 tarihli *Ulysses*, John Dos Passos’un 1925’te yayınlanan *Manhattan Transfer*, Alfred Döblin’in 1929 tarihli *Berlin Alexanderplatz*, romanları gösterilebilir. Bu üç romanda da büyük şehre artık farklılaşmış, fragmentaristik yeni bir bakış sergileniyor ve montaj, kolaj ve sinematografik anlatım/bakış yöntemi uygulanıyor. Sinematografik bakış ya da diğer adıyla kamera gözü diye adlandırılan yöntemde anlatıcı tıpkı film kamerası gibi dış dünyanın tarafsız bir gözlemcisine dönüştürülüyor, bilinç süreçleri harekete geçirilmeksizin, sanki algılanan nesnelere olduğu gibi gösteriliyormuş gibi yapılarak bir anlatım oluşturulmaya çalışılıyor. Böylece anlatıcının bütünselliği de bir bakıma dağılmış oluyor.” (Kayaoğlu 2016: 32-33)

Bu bölümün sonunda yazar, “filmin metinselliği”, “edebiyatın görselliği” ve “edebiyat uyarlamaları” başlıkları altında edebiyat ile film arasındaki ilişkileri ele alıyor.

Edebiyat bilimi yaklaşımıyla sistematik film çözümlemesinde atılabilecek adımlara ayrılmış olan üçüncü bölümde yazar, çeşitli filmlerden örneklerle film ve edebiyat çözümlemesi arasındaki benzerlikleri ve farkları ayrıntılı olarak ortaya koyarken, edebiyat biliminde kullanılan çözümleme yöntemlerinin ve araçlarının çok büyük bir bölümünün film çözümlemesinde de uygulandığını belirtiyor. Bu bağlamda edebiyat bilimcilerin inceleme nesnesi olarak filmleri de ele aldığına dikkat çeken Kayaoğlu, film çözümlemesinde kullanılan yöntem ve araçların edebiyat biliminden uyarlanması nedenlerini şöyle açıklıyor:

“Edebiyat bilimcilerin bu çalışma alanına karşı ilgisinin çok kısa bir sürede artmasının arkasında disiplinlerarası ve karşılaştırmalı çalışmalar yapma arayışlarının yanı sıra filmin de tıpkı edebiyat metinleri gibi çözümlenebiliyor olmasının önemli bir payı var. Diğer yandan edebiyat çözümlemesinde kullanılan yöntemlerin ve araçların (yalnızca edebiyat metni çözümlemesine uygun olanlar hariç) film çözümlemesinde de uygulanmasının nedenlerinden, daha doğrusu gerekçelerinden biri de film anlatımı için özgün ve yeterli çözümleme ölçütlerinin henüz oluşturulmamış olmasıydı. Bu durum günümüzde de halen geçerliliğini koruyor.” (Kayaoğlu 2016: 58-59)

Bu bölümün devamında “Film çözümlemesi yöntemi” başlığı altında bir filmi çözümlmek ve bir ilk anlama halinden geniş kapsamlı bir yoruma doğru ilerleyebilmek için izlenmesi gereken yollar ayrıntılı biçimde gösteriliyor. Yazar film çözümlemesi için genel bir yol haritası olarak sırasıyla şu adımların izlenmesini öneriyor: çalışmanın amacının belirlenmesi, çalışmanın içeriğinin ve adımlarının belirlenmesi, araştırma nesnesinin sınırlandırılması, literatür taramasının yapılması, araştırma hedefinin yeniden gözden geçirilmesi, yapıta yöneltilecek çözümleme soruların hazırlanması, bir film tutanağının oluşturulması, çözümleme ve yorumlama yapılması (a.e.: 66-67). Bu adımlardan hareketle yazar, filmin içeriğine ve biçimine ilişkin niteliksel ve niceliksel bilgilerin yazıya dökülmesiyle oluşturulan film tutanağının nasıl hazırlanabileceğini *Almanya. Willkommen in Deutschland* filmi örneğinde gösteriyor.

Bu bölümün bir sonraki alt başlığı olan “Film türleri” altında yazar, film türlerine odaklanıyor ve bu türlerinin gelişimleri, özellikleri, anlatım özellikleri üzerinde duruyor. Yazar, belli ortak konusal ya da biçimsel özelliklerden yola çıkılarak oluşturulan film türleri arasında melodram, güldürü filmi, polisiye

film, macera filmi, western, korku filmi, bilimkurgu filmi, tarihsel film, animasyon filmi, postmodern film gibi türleri sayıyor ve bunların özgün anlatım kalıplarına, görsel özelliklerine, olay kalıplarına, tiplerine değiniyor. Devamında, filmin anlatım araçları olan mizansen, çekim planı, çekim ölçeği, kamera perspektifi ve hareketleri, ışık ve renkler, ses ve müzik, sinematografik mekân, montaj, anlatım, zaman, dramaturji, figürler, anlatıcı perspektifi, oyunculuk ve diyaloglar çeşitli örnekler üzerinden açıklanıyor ve edebiyatın anlatım araçlarıyla ilişkilendiriyor.

Kitabın sonunda, film çözümlemesinde kullanılan önemli terimlerin yer aldığı küçük bir terimler sözlüğü bulunuyor. Yazar bu sözlükte film çözümlemesi alanında yabancı dilde literatürle çalışırken kolaylık sağlaması amacıyla bu terimleri Almanca, Fransızca ve İngilizce karşılıklarıyla birlikte açıklıyor. Bununla birlikte yazarın da vurguladığı gibi, edebiyat bilimi yaklaşımı film araştırmalarının Almanya’da edebiyat bilimciler tarafından uzun yıllardan beri yürütülmesinden dolayı bu alandaki Almanca literatüre ağırlık verildiği görülüyor. Kitabın sonunda ayrıca, kitapta yer alan önemli terimleri, isimleri ve film başlıklarını içeren bir dizine de yer veriliyor.

Kayaoğlu’nun kitabı hem film çözümlemesi alanında çalışmalar yapan edebiyat biliminin yöntemlerine vakıf araştırmacılara bir filmin dilsel ve dil dışı karakteristik anlatımsal ve estetik özelliklerini ortaya çıkartıp yorumlaması için gerek duyacağı kuramsal bilgileri sunması bakımından hem de bu bilgileri çeşitli örnekler üzerinde açıklıyor olması bakımından önemli bir kaynak olma ve edebiyat bilimi yöntemleriyle film çözümlemesi konusunda Türkçe yazılmış ilk eser olma özelliği taşıyor.

Kaynakça

Kayaoğlu, Ersel (2016): *Edebiyat ve Film Edebiyat Bilimi Yaklaşımıyla Film Çözümlemesine Giriş*, Hiperlink Yayınları, İstanbul.